

Dokumenttyp Riktlinje	Ansvarig verksamhet Samverkan	Version 3	Antal sidor 5
Dokumentägare Anna-Carin Johansson Utvecklingsledare	Fastställare Lena Gjevart Hälso- och sjukvårdsdirektör	Giltig fr.o.m. 2024-06-18	Giltig t.o.m. 2026-06-18

Barnets rätt till information, råd och stöd vid närståendes sjukdom, missbruk, våldsutsatthet eller dödsfall

Gäller för: Hälso- och sjukvård

Bakgrund

Enligt 5 kap. 7 § hälso- och sjukvårdslagen samt 6 kap. 5 § patientsäkerhetslagen har hälso- och sjukvården respektive hälso- och sjukvårdspersonalen ett ansvar att ge information, råd och stöd när förälder eller annan vuxen som barnet bor tillsammans med:

- har en psykisk störning eller psykisk funktionsnedsättning
- har en allvarlig fysisk sjukdom eller skada
- är missbrukare av alkohol, annat beroendeframkallande medel eller spel om pengar
- utsätter eller har utsatt barnet eller en närstående till barnet för våld eller andra övergrepp
- oväntat avlider.

1 november 2022 infördes skärpta krav på vårdgivaren, enligt 7 kap. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer, för hur barns behov av information, råd och stöd ska beaktas kopplat till våldsutsatta barn eller barn som bevittnat våld.

När vårdnadshavare, syskon eller annan närstående inte mår bra påverkas barnen

När vårdnadshavare, syskon eller annan närstående har allvarliga svårigheter påverkar det barnen. Hälso- och sjukvården ska arbeta för att förebygga ohälsa och många barn växer upp i familjer med missbruk, psykisk ohälsa, annan allvarlig sjukdom, våld eller dödsfall. Det får ofta allvarliga konsekvenser för deras hälsa, skolgång och arbetsliv.

Barn som är närstående är särskilt sårbara av flera skäl. Barn är beroende av sina vårdnadshavare och sin familj och kan ha svårt att förstå det som händer. Forskning visar att barn som inte får stöd i samband med en allvarlig kris i familjen löper risk att utveckla ohälsa senare i livet.

Som barn räknas barn och ungdomar upp till 18 år. *Barn som närstående finns i **alla** verksamheter inom regionens hälso- och sjukvård.*

Begreppsdefinition och val av begrepp

I Region Värmland använder vi begreppet *barn som närstående*. En närstående definieras i Socialstyrelsens termbank som "en person som den enskilde anser sig ha en nära relation till". Enligt de språkliga riktlinjerna på 1177.se ska inte termen *anhörig* användas utan i stället termen *närstående*.

Vården förväntas ha en bred syn på i vilka relationer som barnet är närstående.

Barnets rätt till information, råd och stöd gäller när:

- vårdnadshavare/föräldrar är patient,
- syskon är patient,
- släktingar, vänner eller andra viktiga personer för barnet är patient.

Rätten gäller dock endast när barnet varaktigt bor tillsammans med patienten och patienten är vuxen, alltså har fyllt 18 år.

Syfte

Syftet med riktlinjen är att säkerställa att barn och ungdomar uppmärksammas och får information, råd och stöd när någon närstående är allvarligt sjuk, har ett missbruk, är våldsutsatt eller oväntat avlider.

- Hälso- och sjukvården ska uppmärksamma och fråga om det finns närstående barn samt informera om barnets rätt till information, råd och stöd om patientens sjukdom. I många fall räcker det att patienten, eller vårdnadshavare till sjukt barn med syskon, få råd och stöd om hur de kan prata om detta med närstående barn. I vissa fall kan även barnet direkt behöva informeras, få råd och eventuellt även stöd av hälso- och sjukvårdspersonal.
- Riktlinjen ska ge stöd till att aktuella lagar kopplade till området ska vara kända inom hälso- och sjukvården i Region Värmland.
- Riktlinjen ligger till grund för en hälso- och sjukvårdsövergripande rutin.

Genom att verkställa riktlinjen kan positiva effekter uppnås på flera nivåer. Med stöd till barnen kan mönstret mellan generationerna brytas. Vuxna i barnets närhet behöver lyssna på barnet. Ett barns funderingar och berättelser ger oss information om hur situationen ser ut genom barnets ögon. Genom att hälso- och sjukvårdspersonal ser till hela familjens förutsättningar, resurser och behov får barnet bättre möjlighet att bearbeta vad som hänt. Det lindrar oron och har betydelse för barnets framtida utveckling. Forskning visar även att en patient mår bättre om barn och familj är uppmärksammade och informerade om det som händer.

- För det enskilda barnet är det viktigt att få information och förklaringar till vad som skett och vad som sker. Barnet måste få möjlighet att få visa känslor, ställa frågor och barnets trygghet stärks om de känner att den närstående är väl omhändertagen.
- För den vuxne patienten, eller som vårdnadshavare till ett sjukt barn med syskon, kan information och stöd i hur den vuxne kan prata med sitt barn göra att de närstående barnen får den information och stöd de behöver av vårdnadshavaren själv.
- För den vuxne patienten, eller som vårdnadshavare till ett sjukt barn med syskon, kan det innebära stor avlastning när barnet får stöd från personal och andra vuxna.
- För verksamheten och personalen innebär det en möjlighet att hantera det ansvar som lagstiftningen för med sig samt en ökad kvalitet i vården.
- Upptäckt av barn som riskerar att fara illa eller far illa på grund av närståendes sjukdom.

Lagar, föreskrifter och FN:s konvention om barnets rättigheter utgör en grund

Det är varje barns rättighet att bli uppmärksammat och få det stöd och den hjälp som hen är i behov av. Följande lagar och styrdokument har betydelse för Region Värmlands riktlinje gällande hälso- och sjukvårdens ansvar för information, råd och stöd till barn vid närståendes sjukdom eller dödsfall.

FN:s konvention om barnets rättigheter

Sedan 1 januari 2020 gäller FN:s konvention om barnets rättigheter som lag i Sverige.

Barnkonventionen gäller alla barn i åldern 0 till 18 år och den ger uttryck för samhällets syn på barn och barndom och vilar på fyra grundprinciper:

- barnets rätt att inte diskrimineras (artikel 2)
- barnets bästa ska komma i främsta rummet (artikel 3)
- barnets rätt till liv och utveckling (artikel 6)
- barnets rätt att få komma till tals, uttrycka sina åsikter och få dem respekterade (artikel 12)

Enligt konventionen ska offentlig verksamhet särskilt beakta sitt ansvar för att prata med, lyssna till, respektera och beakta det som barn och unga har behov av. I samtal med barn ska informationen anpassas efter det enskilda barnets förutsättningar, ålder och mognad.

Hälso- och sjukvårdslagen 5 kap. 7 § och patientsäkerhetslagen 6 kap. 5 §

Hälso- och sjukvården respektive hälso- och sjukvårdspersonalen ska särskilt beakta ett barns behov av information, råd och stöd om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med:

1. har en psykisk störning eller en psykisk funktionsnedsättning,
2. har en allvarlig fysisk sjukdom eller skada,
3. har ett missbruk av alkohol, annat beroendeframkallande medel eller spel om pengar, eller
4. utsätter eller har utsatt barnet eller en närstående till barnet för våld eller andra övergrepp.

Detsamma gäller om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med oväntat avlider.

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer, 7 kap.

Vårdgivaren ska fastställa rutiner för hur barns behov av information, råd och stöd enligt 5 kap. 7 § första stycket 4 hälso- och sjukvårdslagen och 6 kap. 5 § andra stycket 4 patientsäkerhetslagen ska beaktas.

14 kap. 1 § socialtjänstlagen

När oro finns för att barn far illa har hälso- och sjukvården och tandvården samt dess anställda en lagstadgad plikt i 14 kap. 1 § socialtjänstlagen att anmäla detta till socialtjänsten. Se refererat dokument *Anmälningsskyldighet och ansvar för barn upp till 18 år – barn som far illa eller riskerar att fara illa (RUT-11546)*.

Socialstyrelsens föreskrift SOSFS 2011:9

Socialstyrelsens föreskrift och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete, definierar kvalitet som ”att en verksamhet uppfyller de krav och mål som gäller för verksamheten enligt lagar och andra föreskrifter om hälso- och sjukvård, socialtjänst och stöd och service till vissa funktionshindrade”.

Föräldrabalken

Huvudregeln när det gäller vårdnadshavarnas ansvar för barnet finns i 6 kap. föräldrabalken (FB). I 6 kap. 1 § FB stadgas att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. De ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kränkande behandling. Den som har vårdnaden om ett barn har ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov blir tillgodosedda, 6 kap. 2 §. Vårdnadshavaren har, enligt 6 kap. 11 §, rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren ska i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Barnet ska således ha ett medinflytande som med tiden tangerar eller, under vissa omständigheter, övergår till ett självbestämmande.

Hälso- och sjukvårdens ansvar

Barn som närstående finns i alla våra verksamheter. Ansvaret för att ge information, råd och stöd enligt lagstiftning och föreskrifter ligger på flera nivåer. För detta krävs att uppdraget görs tydligt och att riktlinjen synliggörs i handlingsplaner, rutiner och även i uppföljningsarbetet. Kvalitet i vården och barnets rättigheter ska vara i fokus. Vårdgivaren ska ta ansvar för att berörda beslutsfattare och anställda har god kompetens kring lagar, styrande dokument och barnets rättigheter i syfte att ge ett professionellt stöd och omhändertagande kopplat till barn som närstående.

Verksamhetschef

Verksamhetschefen ansvarar för att:

- Skapa förutsättningar och ge möjligheter till att lag, riktlinje och rutin kan följas, bland annat genom att se till att styrande dokument är kända i verksamheten.
- Verksamheten uppmärksammar om det finns barn som närstående samt beaktar barnets rätt till information, råd och stöd.
- Verksamheten beaktar den vuxnes behov av information och råd för att själv kunna informera och stötta barnet och att verksamheten vid behov kan ge information, råd och stöd direkt till barnet.
- Det finns personal med barnkompetens för att möta barnets behov som närstående.
- Att det finns verksamhetsspecifikt informationsmaterial anpassat för barn.

Hälso- och sjukvårdspersonal

Hälso- och sjukvårdspersonal ansvarar för att:

- Ta ansvar för att uppmärksamma om det finns närstående barn.
- Identifiera och beakta barnets behov av information och råd.
- Identifiera och beakta barnets behov av stöd, vid behov ska barnet remitteras vidare.
- Beakta anmälningsplikt vad gäller barn som riskerar att fara illa.
- Dokumentera i fastställd mall i Cosmic.

För mer information se refererat dokument ***Barns rätt till information, råd och stöd vid närståendes sjukdom, missbruk, våldsutsatthet eller dödsfall (RUT-26224)***.

Dokumentation

Dokumentation för *barn som närstående* ska finnas inom varje verksamhet. Dokumentation ska utgå från fastställd mall i Cosmic. Uppgiftsskyldighet finns till patientregistret och för att möjliggöra kvalitetsmätning ska KVÅ-kod registreras.

Vilka behov har närstående barn?

Behoven hos varje enskilt barn varierar utifrån ålder och individuella olikheter hos barnen men också utifrån tillstånd eller diagnos hos den man är närstående till. Trots olikheterna finns det ändå mycket som är gemensamt och kan sammanfattas enligt följande:

- Barn behöver vuxna som en trygg bas och vuxna som tar ansvar för att de grundläggande omsorgerna om barnet tillgodoses.
- Barn behöver räknas med och få vara delaktiga när någon i familjen drabbas.
- Barn behöver få anpassad information om den sjukdom eller olycka som drabbat en närstående. Får barn veta vilka vårdinsatser som görs avlastar detta ansvar. Orsaksförklaringar till sjukdomar kan avlasta skuld. Kännedom om att andra är drabbade på ett likartat sätt kan lindra de skamkänslor som ibland förekommer.

- Spädbarn, det vill säga barn i åldern 0–1 år, bör särskilt beaktas. Det är väl känt att psykisk sjukdom under graviditet och spädbarnstid påverkar barnets kognitiva och emotionella utveckling.
- Spädbarnets hjärna är under intensiv utveckling och därmed är spädbarnets omsorgsmiljö av stor betydelse för hjärnans utveckling med eventuella risker för bestående effekter på sikt för barnet om inte hjälp sätts in tidigt.
- Barn behöver få kunskap om vanliga reaktioner efter svåra händelser eller besked och råd om hur man kan hantera sin situation när något allvarligt har hänt. Kunskaper om vanliga reaktioner ger trygghet när man reagerar så att man inte känner igen sig själv. När man håller på att överväldigas av sina reaktioner kan det vara bra att få tips om saker man kan göra för att återfå kontrollen.
- Trots belastningar i familjen behöver närstående barn få leva ett så vanligt liv som möjligt med struktur och förutsägbarhet. Barn behöver också få känna att det är tillåtet att ha roligt även i en svår livssituation.
- Barn behöver hopp. De flesta barn har en inneboende förmåga att finna hopp i tillvaron, även när familjen drabbas av stora svårigheter. Men när hoppet ibland sviktar kan de behöva hjälp med att sätta ord på vad som kan vara hopp. Det kan vara hoppet att den sjuke ska bli frisk eller, om detta inte är möjligt, hoppet att den sjuke ska få leva ett så bra liv med så lite lidande som möjligt. Det kan vara hoppet om att den överlevande föräldern ska kunna ta hand om barnen när den andra föräldern har avlidit. Det kan vara hoppet att sorgen en gång ska vika undan för de ljusa minnena.

Mer information

Vårdgivarwebben: [Barn som närstående - Region Värmland \(regionvarmland.se\)](https://regionvarmland.se/barn-som-narstaende)

Vill du ha hjälp med implementering av riktlinjen kontakta barnratt@regionvarmland.se

Dokumentet är utarbetat av: Anna-Carin Johansson, Lisa Lyckborn, Cristina Gillå